

Russeová, Zuzana

Domáci božstva

In: Dosedlová, Aneta; Hegerová, Terézia; Krajcová, Pavla; Mašková, Kateřina; Mydliarová, Lucia; Russeová, Zuzana; Samoylova, Nataliya; Shejbalová, Zuzana. *Tradiční rodina v Číně*. 1., elektronické vydání Brno: Masarykova univerzita, 2019, pp. [57]-63

ISBN 978-80-210-9395-9

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141671>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

**6. DOMÁCÍ
BOŽSTVA**
Zuzana Russeová

1. POSVÁTNO V TRADIČNÍ ČÍNSKÉ KULTUŘE

Posvátno hrálo roli v tradiční čínské kultuře už od nepaměti. Souznění čínského myšlení a značné dávky pragmatismu vede Číňany k využití veškerých cest a prostředků vedoucích k vytouženému cíli – tedy k harmonickému a spokojenému životu rodiny, potažmo i jednotlivce. K dosažení tohoto cíle je mimo jiné zapotřebí přispění božstev na nebesích i v záhrobí, duší předků i vnitřní substance předmětů, které má každý Číňan denně kolem sebe.

Tradiční čínský světonázor je kombinací nejstarších kosmologických představ, kultu předků, konfuciánství, taoismu, buddhismu i materialismu. Toto vše se po staletí vzájemně mísilo a doplňovalo o další složky, čímž vznikla synkretická víra, označovaná jako „čínské lidové náboženství“.¹

1.1. Náboženství v čínské kultuře

V Číně neexistovalo kodifikované státní náboženství. Běžní Číňané praktikovali zmíněné lidové náboženství, které bylo a je ve společnosti hluboce zakořeněno i přesto, že lidové kultury pod ně spadající nebyly státem přímo podporovány. Náboženský život Číňanů nicméně doplňovaly také tři hlavní náboženské (a filosofické) směry – konfucianismus, taoismus a buddhismus. Ještě před jejich vznikem, např. za dynastie Shang (16. st. př. n. l. – 1064 př. n. l.), existoval kult předků a přesvědčení, že božstva a duchové přímo ovlivňují lidské aktivity a že je možno si je různými obřady a oběťmi naklonit ve svůj prospěch. Komunikace s božstvem byla v kompetenci osoby určené státní mocí. Oficiální, konfuciánský postoj tedy nepopíral existenci božstev a duchů, ale upřednostňoval sílu lidského působení.

1.2. Bohové, duchové a předci

Antropolog Arthur P. Wolf rozdělil nadpřirozené bytosti do tří skupin: bohové (*shen* 神), duchové (*gui* 鬼) a předkové (*zu* 祖), a poukázal na jejich různé funkce. Bohové *shen* jsou pozitivní bytosti, podobně jako ve veřejném životě policisté, kteří dohlížejí na bezpečnost ostatních. Něco podobného platí v rámci rodiny pro předky *zu*. Existují však rozdíly mezi nimi. Zdá se, že k božstvu se lidé obracejí s konkrétní prosbou a tehdy mu předkládají dary, kdežto předkům oběťují pravidelně a předpokládají, že o ně – své potomky – budou průběžně pečovat (více v kapitole o kultu předků). Naopak duchům (též démonům) *gui* jsou přisuzovány negativní vlastnosti a často se přirovnávají k žebračkům nebo lupičům, kteří ostatním chtějí jen uškodit.

1.3 Hierarchie

V čínské kultuře hraje důležitou roli hierarchie. S pevně danou hierarchií se setkáváme nejenom v rodinných či pracovních vztazích, ale právě i v náboženství. Postavení bohů v rámci hierarchie se odráží jak v rituálním protokolu (jak často se obětuje, jaké množství milodarů apod.), tak v titulování bohů. Bůžek *jun* 君 zaujímá dolní příčku pyramidy, bohu *gong* 公 náleží vyšší postavení a bohu *di* 帝 to nejvyšší.

1.4 Panteon

V čínském lidovém náboženství existuje nespočet bohů. Mezi nejuctívanější postavy lidového panteonu² patří např. bůh Guandi 关帝, Nefritový císař Yudi 玉帝 či Osm nesmrtelných (*baxian* 八仙), ale i buddhistická božstva jako bódhisattva Guanyin 观音 nebo Dizang 地藏. Obliba bohů v různých regionech Číny se liší, například u jihočínského pobřeží je silný kult bohyně Mazu 妈祖.

V čínském lidovém náboženství nejsou ničím neobvyklým mytická zvířata, která ale nejsou uctívána jako božstva. Představují určitý šťastný symbol, popřípadě mohou doprovázet či zastupovat samotného boha – např. bůh dlouhého života Shoulao 寿老, v překladu též známý jako Stařec dlouhého věku, je často zobrazován s netopýrem nosícím štěstí (v čínštině je název obou homofonní). Dlouhý život a nesmrtelnost symbolizuje také jelen, opice, želva nebo jestřáb, pokračování rodové linie zase *qilin* 麒麟. Symbolika některých zvířat může být mnohovýznamová – v případě jestřába se jedná o symbol dlouhého života, ale také lidské moudrosti a správných vztahů mezi otcem a synem.

1. Obuchová 2000, 50.

2. BOŽSTVA SPOJENÁ S DOMÁCNOSTÍ

V čínském lidovém náboženství existuje velké množství božstev, které jsou uctívána v rámci domácnosti. Jedná se například o:

2.1 Božstva zabezpečující mír a harmonii v domě

Zaojun 灶君 je bůžek kuchyňských kamen. Jedná se o starobylé a nejdůležitější domácí božstvo, protože po celý rok sleduje dění v domě, na novoroční noc stoupá na Nebe a Nefritového císaře informuje o všech dobrých i špatných skutečích. Toto hlášení má pak bezprostřední vliv na osudy rodiny v následujícím roce, proto je často považován i za boha osudu.

2.2 Božstva zabezpečující porodnost

Songzi niangniang 送子娘娘, „matka přinášející děti“, zbaví ženu neplodnosti a zabrání komplikacím při porodu. Bohyně s obdobnou funkcí je více, např. Guanyin. Za ochránce malých dětí je považovaný lučištník Zhang (Zhang xian 张仙). Bývá vyobrazen, jak míří na nebeského psa, který krade děti a požívá dětské mrtvolky.

2.3 Ochranná božstva

Mezi ochranná božstva řadíme např. dvojici strážců dveří *menshen* 门神, kteří ochraňují domácnost před zlem a naopak pobízejí dobro ke vstupu do domácnosti. Jejich tištěné obrázky se vylepují na Nový rok zvenku na dveře, které vedou do domu.

Dalším ochranným božstvem je *Zhong Kui* 钟馗, který svou ošklivostí zahání duchy a zlé bytosti. Bývá vyobrazen uvnitř místnosti proti vstupním dveřím.

2.4 Bohové majetku

Obrázek „boha majetku“, resp. bohatství (*caishen* 财神) uctívají dodnes snad v každé domácnosti. Nejde o jediného boha, tímto titulem se honosí různé legendární i historické bytosti (např. Guandi), které je někdy nelehké rozlišit.

3. BOŽSTVA SPOJENÁ S KOMUNITOU

Kromě domácích božstev jsou i jiná božstva uctívána v rámci komunity. Jedná se především o bůžka:

3.1 *Tudigong* 土地公

Tudigong je bůžek půdy, který vládne poměrně malému ohraničenému území (např. obci), kde rolníci usilují o jeho přízeň. Stejně jako *zaojun* i bůh půdy informuje Nefritového císaře o všem, co se během roku na jeho území stalo. Další důležitou funkcí tohoto boha je chránit lidi před duchy. Lidé za ním často chodí s každodenními strastmi, kterými se nehodí zatěžovat vyšší božstva.

3.2 *Chenghuang* 城隍

Ve staré Číně mělo každé velké i malé město svého ochránce – městského boha *chenghuanga*. Tito bohové jsou patrony veškerého městského obyvatelstva, kontrolují potulující se zlé duchy, dohlížíjí na bezpečí obyvatel, zabráňují záplavám a suchu a chrání před nemocemi a epidemiemi.

3.3 Ochránci a patroni řemesel

V Číně existují nejrůznější patroni řemesel, jako např. bůh lékařství (*yaowang* 药王), bůh stavebního te-sařství Lu Ban 鲁班, různé bohyně hedvábnictví či bůh chovu dobytka (*zhusheng laoye* 诸生老爷), který se řadí mezi četné bohy zemědělství, uctívané na venkově. Nešlo jen o legendární postavy. V čínském lidovém náboženství se často uctívaly historické osobnosti. Nejčastěji se jednalo o významné úředníky, ale i vojenské velitele. Jejich zbožštění muselo být potvrzeno oficiálně, ze strany státu. Jako příklad můžeme uvést boha chirurgů. Je jím historicky doložený lékař Hua Tuo 华佗 (141–208), který údajně prováděl i složité břišní operace, při nichž používal prášek k otupení bolesti. Rovněž se zabýval akupunkturou a požehováním. Konkurenti ho obvinili z přípravy spiknutí a Hua Tuo skončil na popravišti. Později byl povýšen mezi bohy.²

4. POSVÁTNO V KAŽDODENNÍM ŽIVOTĚ

4.1 Vztah člověka k bohům

Jak již bylo zmíněno, na rozdíl od uctívání předků není uctívání božstev každodenní systematickou záležitostí. Lidé boha uctívali především tehdy, když byli v nesnázích nebo něco potřebovali, a nijak to ne-skrývali. Pouze svědomitě prováděné modlitby splnily očekávání, nedostatečné uctívání či šizení na mi-lodarech mohlo bohy urazit. Avšak ani pravidelné obětiny nezajišťují přízeň božstev. V takovém případě může žadatel bohovi vynadat a vyhledat vhodnějšího.

S nejvyššími božstvy lidového náboženství nelze komunikovat přímo – od toho tu jsou nižší božstva, která těm vyšším doručují zprávy a poselství (např. *zaojun*).

5. SVÁTKY A RITUÁLY

Některým domácím božstvům se obětovalo pravidelně a doma, většinou v konkrétní sváteční dny (např. bůžkovi kamen *zaojun*). Obřady určené bohům se nejčastěji odehrávaly v chrámech, které jim byly zasvě-ceny nebo kde měli oltář.

Podoba rituálu v lidovém náboženství do značné míry napodobovala obřady konfuciánství, taoismu a buddhismu. Předkládané milodary byly nejčastěji pokrmy a alkohol. Vždy se také pálily vonné tyčinky (*shaoxiang* 烧香).

Kromě pravidelných obětí Číňané věřili v důležitost a efekt vyobrazení bohů. Tištěné obrázky bohů, amulety či kaligrafické nápisy v domě se musely pravidelně obměňovat. K tomu z pravidla docházelo na Nový rok, proto se takovým obrázkům říká novoroční (*nianhua* 年画).

Použitá literatura

Day, Clarence Burton. *Chinese Peasant Cults*. Shanghai – Hong Kong – Singapore: Kelly and Walsh, 1940.

Eberhard, Wolfram. *Lexikon čínských symbolů. Obrázková řeč Číny*. Praha: Volvox Globator, 2001.

Guter, Josef. *Bohové a symboly staré Číny: Slovník čínské mytologie*. Praha: Brána, 2005.

Obuchová, Lubica. *Čínské symboly*. Praha: Grada Publishing, 2000.

Wolf, Arthur P. *Gods, Ghosts and Ancestors*. In *Studies of Chinese Society*. Stanford: Stanford University Press 1978, 131–182.

2. Guter 2005, 25.

ROZŠIŘUJÍCÍ ČETBA

Čung Kchuej aneb Vítěz nad ďábly – anotace

Tento román ze 17. století je jeden ze tří dochovaných narativních zpracování osudů Zhong Kuie, známé postavy z čínského folklóru. Zhong Kui bývá tradičně považován za přemožitele zlých duchů a démonů. Děj románu je epizodický, volně propojený postavou Zhong Kuie, bojovníka, který se snaží vymýtit veškeré zlé duchy a demony. Počáteční kapitola obsahuje také informace o tom, jak se Zhong Kui stal lovcem démonů. V jednotlivých kapitolách dochází k setkání Zhong Kuie s démonem a jeho postupnému zničení. Tento román může sloužit nejenom jako seznámení se s mýtickou postavou Zhong Kuie, ale také jako společensko-kritické dílo. Ústřední motiv bojovníka Zhong Kuie totiž ustupuje do pozadí, a vyprávění se soustřeďuje především na jednotlivé ďábly či demony. Tito ďáblové jsou totiž personifikací (po většinou) špatných lidských vlastností.

(*Čung Kchuej aneb Vítěz nad ďábly*. Přel. Pavel Levit. Praha: Brody, 1997.)

Amy Tan, Manželka boha kuchyně – anotace

Manželka boha kuchyně je román od americké spisovatelky čínského původu Amy Tan. Jedná se o její druhý román, prvním je Klub radosti a štěstí.

Román je zasazen do dvou časových linií a jejími hlavními postavami je Pearl Louieová a její matka Winnie. První část stručně shrnuje život a problematický vztah Pearl k matce. Druhá a stěžejní část příběhu se odehrává v 20. až 40. letech v Číně a s humorem líčí život Winnie – ztrátu matky, sňatek s mužem, jenž ji v průběhu manželství týrá, ztrátu dětí, rozvod a následný odchod do Spojených států. Jsou zde nastíněny i tehdejší způsoby a obyčeje obyvatel Číny, avšak hlavní jádro románu spočívá ve vyobrazení čínské rodiny, včetně rodinných vztahů, sňatků, rozvodů, pohřbů a tradic – např. kultu předků.

Napříč románem se objevují také prvky čínského lidového náboženství, jako jsou bůžkové a s nimi spojené svátky a způsob uctívání, a také nejrůznější ochranné amulety. Autorka vyobrazila, jak se Číňané drží lidového náboženství a nejrůznějších tradic, i když jim třeba ani nevěří.

6.1 Bůžek Tudigong s manželkou.

Chongqing, 2019. Foto: Kateřina Mašková

6.2 Pálení papírových obětí v taoistickém chrámu.

Xi'an, 2010.

Foto: Lucie Olivová

6.3 Qilin, bronz, výška 87 cm.

Chrást předků, Foshan, prov. Guangdong, 2017. Bájné zvíře *qilin* 麒麟, které údajně přináší na svět syny.

Foto: Lucie Olivová, 2017.

6.4 Panteon (*zhongshen* 众神)

V pěti vodorovných řadách (odshora) sedí devět buddhů; pod nimi taoistická trojice vládců tří sfér čistoty, v prostřední řadě trůní nejmocnější bůh: Nefritový císař (druhý zprava), tři hodnostáři ve čtvrté řadě vládnou nebesům, zemi a vodě; ve spodní řadě uprostřed stojí mezi různými božstvy Dizang, bódhisattva podsvětí.

Tisk a barvy na papíře, 43 x 39 cm. Čtyřicátá léta 20. století, Peking. Sbírka Jaroslava Bejčka, Galerie Arcimboldo.

